

A photograph of five young women walking up a wide wooden staircase in a modern building. They are seen from behind, moving away from the camera. The staircase has dark metal railings. The lighting is bright, suggesting an indoor space with large windows. The women are dressed in casual attire, including jeans, jackets, and a tank top. Some are carrying bags.

Onderzoek naar doorstroom
tussen vmbo, havo en mbo

Leerlingen kiezen gevarieerder

Naast de bekende stromen van vmbo naar mbo en van havo/vwo naar hoger onderwijs, nemen andere keuzes in het middelbaar onderwijs toe, zo blijkt uit onderzoek. De overheid stimuleert dat ook. Maar tegelijkertijd is dit een risico voor het rendement, dat per school van de overheid juist omhoog moet. Deze en meer cijfers en de gevolgen.

De overheid wil stapel- en doorstroommogelijkheden zo groot mogelijk maken, maar aan elke overstap zit een uitval- en vertragingrisico

TEKST
jan nijman
FOTOGRAFIE
studio andré
ruigrok

Het Nederlands onderwijsbestel is als een rivierdelta: de meeste leerlingen volgen de weg naar de arbeidsmarkt via twee hoofdstromen. De stroom van vmbo naar secundair beroepsonderwijs en die van havo/vwo naar het hoger onderwijs. Naast deze hoofdstromen zijn er zijstromen, zoals die van havisten die overstappen naar het mbo. De zijstromen veranderen in volume, soms drogen ze op, soms komen er nieuwe bij, zoals die van vmbo'ers die naar havo 4 gaan.

Van vmbo naar mbo

Het landelijk expertisecentrum beroepsonderwijs (ECBO*) deed onderzoek naar deze verschillende leerlingenstromen. Naar de routes die leerlingen volgen en de reden waarom ze voor een route kiezen. In juni verscheen de publicatie 'Het Nederlands onderwijs geketend' (te downloaden via www.groenonderwijs.nl).

Wat opvalt is dat de doorstroom van het vmbo naar een vervolgopleiding volgens de cijfers groeit. "Vrijwel elke vmbo-leerling stroomt nu door", zegt programmaleider Anneke Westerhuis die een toelichting geeft op de publicatie. "Maar het gaat nog niet altijd goed. Een probleem is dat leerlingen soms geen duidelijk beroepsbeeld hebben. Ze weten vaak niet goed wat ze moeten kiezen. Met een onduidelijke beroepskeuze heeft een leerling een grotere kans op uitval in het mbo, zeker als de aansluiting niet goed is."

Een ander probleem is onderplaatsing. Vmbo-leerlingen met een diploma kaderberoepsgericht, gemengde of theoretische leerweg hebben volgens de regelgeving recht op toelating tot mbo niveau 3 of niveau 4. Maar deze leerlingen worden nogal eens geplaatst op niveau 2. Dit komt voor in alle sectoren, en het meeste bij bbl-opleidingen in de technische sector, zegt Westerhuis. Mbo-opleidingen kijken af van de doorstroomregeling omdat de bedrijven gewend zijn dat leerlingen in de uitvoerende beroepen op niveau 2 beginnen; de scholen moe-

ten dit wel doen omdat de leerlingen een arbeidscontract nodig hebben. "Jammer", vindt Westerhuis. Dit kan niet alleen studievertraging opleveren; uit het onderzoek blijkt dat een deel van de ondergeplaatste leerlingen niet doorstroomt naar niveau 3. "Zo haal je niet al het talent naar boven."

Binnen het mbo

Opvallend is dat de doorstroom vanuit mbo niveau 2 naar niveau 3 bij groene opleidingen laag is (47 procent). Westerhuis kan dat niet verklaren. "Mogelijk dat voor veel cursisten een bbl 2 een eindopleiding is. Scholen zouden hen uit moeten dagen." Want de lat voor een kansrijke plaats op de arbeidsmarkt komt hoger te liggen; in veel sectoren verschuift die lat van een diploma op niveau 3 naar niveau 4.

Het aantal leerlingen dat in het algemeen van mbo 2 naar 3 of van mbo 3 naar 4 gaat, stabiliseert zich. Zie de cijfers in het kader. Veel, maar niet alle, mbo-opleidingen zijn goed ingericht op deze doorstroom. Docententeams kunnen heel verschillend denken over de kans van slagen van een leerling bij interne doorstroming. Volgens het onderzoek variëren deze van 'haast onmogelijk' tot 'vanzelfsprekend', zegt Westerhuis. "Die houding heeft zeker invloed op de mate van succesvolle doorstroming."

Van vmbo naar havo

De begeleiding van leerlingen die doorstromen van vmbo naar mbo en ook binnen het mbo is vaak goed op orde. Anders is dit bij de begeleiding van leerlingen die van het vmbo naar de havo gaan, of van havo naar mbo, minder voorkomende en relatief nieuwe stromen.

De stroom van mavo naar havo was een bekende, die na de introductie van het vmbo nagenoeg opdroogde. De laatste jaren groeit die stroom weer. Volgens het onderzoek gaan leerlingen uit de gemengde en vooral de theoretische leerweg steeds vaker door naar havo 4. "Dat aantal is het grootst wanneer vmbo en havo onder één dak zitten. De kans op succes is dan ook het grootst", zegt Westerhuis.

Doorstroom in beeld

vmbo

- ▶ De doorstroom van vmbo naar vervolgonderwijs, vooral mbo, groeit: in 2007 was dit 90% (bl) tot 95% (kl, gl en tl); in 2002 was dit 73 en 84%.
- ▶ De doorstroom van vmbo naar havo 4 groeit: in 2007 was dit 7% van de gl-leerlingen (4% in 2002) en 21% van de tl-leerlingen (15 in 2002).

mbo

van > naar

bol 1 > 2 of hoger	61%
bol 2 > 3 of hoger	57%
bol 3 > 4	44%
bbl 1 > 2 of hoger	34%
bbl 2 > 3 of hoger	35%
bbl 3 > 4	16%

(cijfers 2008)

De doorstroom binnen het mbo is sinds 2005 geleidelijk aan toegenomen en lijkt zich nu te stabiliseren. De omvang van de havo neemt toe: tussen 2004 en 2008 is het aantal havisten gegroeid met 13%. Een steeds groter deel van die leerlingen stroomt tijdens de havo door naar het mbo: in 2008 was dat 46%, een groei van 26% in vier jaar. Vooral doorstroom uit havo 4 neemt toe.

Opvallende resultaten groen onderwijs

- ▶ In 2008/2009 stroomde gemiddeld 28% van de leerlingen van het vmbo-groen door naar het groen mbo. Het aantal per school verschilt sterk, van heel weinig leerlingen tot 2/3 van de leerlingen.
- ▶ 71% van de leerlingen op mbo-groen is afkomstig uit het vmbo-groen; hiermee wijkt het groen onderwijs niet sterk af van andere sectoren.
- ▶ Eerstejaars stromen op het mbo-groen gemiddeld op een hoger niveau in dan in andere sectoren. Onderplaatsing van vmbo-leerlingen komt in het groen onderwijs minder vaak voor.
- ▶ Het doorstroompercentage van groen mbo niveau 2 naar niveau 3 is laag: 47%. Percentages in andere sectoren zijn hoger: zorg en welzijn 71%, economie en handel 57% en techniek 53%. Bol-leerlingen stromen vaker door dan bbl-leerlingen.
- ▶ Ondergeplaatste mbo-leerlingen stromen niet vaker door dan andere leerlingen.

Alle gegevens zijn gebaseerd op 'Het Nederlandse onderwijs geketend' (ECBO) en 'De staat van het onderwijs' (Inspectie van het onderwijs 2010).

De teams kennen elkaar, de leerlingen worden begeleid en volgen op het vmbo vaak een aangepast programma. Op scholen waaraan geen havo is verbonden, zoals op aoc's, is in veel gevallen niets geregeld voor potentiële havisten volgens Westerhuis. "Daar kunnen ze natuurlijk wel wat aan doen", zegt ze. "De manier waarop scholen met elkaar samenwerken en programma's op elkaar afstemmen heeft veel invloed op het succes van deze doorstroom."

Ongeveer een op de drie havo-scholen past hun programma aan voor overstappende vmbo'ers, zo blijkt uit het onderzoek. Ze krijgen extra leerstof of begeleiding. Iets meer dan de helft van de vmbo'ers haalt het havo-diploma in twee jaar. Verder gaan vmbo-leerlingen die in havo 4 instromen, minder vaak door naar havo 5 dan havo 3 leerlingen. Havo's met een terughoudende houding stellen voorwaarden, bijvoorbeeld dat een vmbo-leerling niet mag doubleren in havo 4. De minister wil hier echter volgens het actieplan 'Overstap vmbo naar havo' een stokje voor steken.

Van havo naar mbo

Het aantal havisten dat overstapt naar het mbo groeit eveneens. Vermoedelijk zitten daar veel zittenblijvers op havo 4 tussen, denkt Westerhuis, maar dat alleen verklaart niet de groei. Er is een toenemende populariteit van versnelde opleidingen voor gediplomeerde havisten. Zij kunnen in het mbo vaak een versneld traject doorlopen, zo niet de havo 3 en 4 leerlingen. Veel havisten maken de keuze voor het mbo op eigen initiatief; ze krijgen weinig steun en begeleiding vanuit hun havo-school. Voor hen is de keuze voor het mbo een strategische, om later de stap naar het hbo alsnog te kunnen maken. Toelating tot een hbo voor horeca en management of een kunstacademie bijvoorbeeld is niet vanzelfsprekend.

Havisten doen het goed op het mbo. Hun studieresultaten wijken niet af van andere leerlingen, maar veel havisten vinden het tempo wel te traag en de stof te makkelijk. Mbo-opleidingen kunnen een actieve rol spelen om het succes van

die overstap te vergroten denkt Westerhuis. Maar de samenwerking met havo-scholen loopt soms stroef, is haar ervaring. Havo-docenten zien doorstroom naar het mbo soms als een degradatie en zijn daarom terughoudend, ook vanwege reacties die ze van de ouders voorzien.

Stapelen en stromen

Het Nederlandse onderwijsbeleid is gericht op toegankelijkheid van opleidingen. Onder het motto 'Elk talent verdient een kans' wil de overheid stapel- en doorstroommogelijkheden zo groot mogelijk maken. Leerlingen moeten worden uitgedaagd het uiterste uit zichzelf te halen. Tegelijkertijd is er een toenemende druk op rendement. "Het zorgt ervoor dat scholen een klem voelen", zegt Westerhuis. Een opleidingstraject met veel overstappen is dan niet handig. Aan elke overstap zit een uitval- en vertragingssrisico. Vanwege dat rendement is het voorstelbaar dat scholen strenger selecteren, zoals pabo's nu doen met hun reken- en taaltoets.

Het is van belang dat scholen hun programma's aanpassen om het succes van de overstap te vergroten. "Onderwijskundige vormgeving en een goede begeleiding bij overstappen zijn een belangrijk gespreksonderwerp op de scholen. Niet alleen om te kijken wat je kunt verbeteren, maar ook om als team een gezamenlijke opvatting te ontwikkelen over wat je kunt doen. Hierin kunnen scholen meer investeren."

* Het ECBO is een onafhankelijk kenniscentrum, gesubsidieerd door de overheid, dat onderzoek uitvoert naar thema's die uit het onderwijsveld komen. Een van die thema's is het beroepsonderwijs als keten.

Zie www.groenonderwijs.nl > editie 11: de publicatie 'Het Nederlandse onderwijs geketend' en verslag Inspectie van het Onderwijs 2010